

Jazyk a sociální interakce v přirozeném světě: o Goodwinově teorii ko-operativního jednání

Petr Kaderka Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

Jakub Mlynář Institut informatique, Haute École spécialisée de Suisse occidentale
(HES-SO Valais-Wallis)
Katedra sociologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Jiří Nekvapil Ústav obecné lingvistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Tamah Sherman Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

František Tůma Institut für Slavische Sprachen, Department für Wirtschaftskommunikation,
Wirtschaftsuniversität Wien
Katedra anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Language and social interaction in the natural world: on Charles Goodwin's theory of co-operative action

Abstract: This text provides a critical analysis and assessment of Charles Goodwin's theory of co-operative action. First, it characterizes Goodwin's distinctive research style, analyzing his specific way of presenting research findings, as well as drawing on memoir and biographical texts and published interviews. This distinction lies in: a) a strong emphasis on the collection and analysis of empirical data, b) the use of video data, c) the original presentation of data and analysis in collages/assemblages of transcripts, images and analytical commentary, d) a holistic, integrative and interdisciplinary approach to the research object, e) the inclusion of ethnographic knowledge in the analysis, and f) an axiomatic style of thinking. Then the text introduces the conceptual architecture of the theory of co-operative action and discusses the contributions of this theory to the field of (linguistic) anthropology, particularly to questions about the origins of language, the historical diversification of languages and cultures, the situated nature of communication, the distribution of knowledge, and the formation of competent members of cultural communities. It concludes that Goodwin's theoretical insights have the potential to shape the future of not only linguistic anthropology, but also interactionally-oriented linguistics.

Keywords: Charles Goodwin; co-operative action; natural world (lifeworld); research style; semiotics; linguistic anthropology; ethnomethodology; conversation analysis; multimodality; video data

Sprache und soziale Interaktion in der natürlichen Welt: zu Charles Goodwins Theorie des ko-operativen Handelns

Zusammenfassung: Der vorliegende Text bietet eine kritische Untersuchung und Bewertung von Charles Goodwins Theorie des ko-operativen Handelns. Zunächst wird der unverwechselbare Forschungsstil des Autors charakterisiert. Dies geschieht durch die Analyse seiner spezifischen Darstellungsweise von Forschungsergebnissen sowie durch die Heranziehung veröffentlichter (auto-)biographischer Texte und Interviews. Goodwins Forschungsstil zeichnet sich aus durch:

a) eine starke Orientierung an der Erhebung und Analyse empirischer Daten, b) die Verwendung von Videodaten, c) eine originelle Präsentation von Daten und Analysen in Collagen/Assemblagen aus Transkripten, Bildern und analytischen Kommentaren, d) eine holistische, integrative und interdisziplinäre Herangehensweise an den Forschungsgegenstand, e) die Einbeziehung ethnographischen Wissens in die Analyse und f) einen axiomatischen Denkstil. Anschließend wird die konzeptionelle Architektur der Theorie des ko-operativen Handelns vorgestellt und ihr Beitrag zur (linguistischen) Anthropologie diskutiert. Dies betrifft insbesondere Fragen nach dem Ursprung von Sprache, der historischen Diversifizierung von Sprachen und Kulturen, der Situiertheit von Kommunikation, der Verteilung des Wissens und der Herausbildung kompetenter Mitglieder kultureller Gemeinschaften. Das Fazit lautet, dass Goodwins theoretische Einsichten das Potenzial haben, die Zukunft nicht nur der linguistischen Anthropologie, sondern auch der interaktional orientierten Linguistik zu prägen.

Schlagwörter: Charles Goodwin; ko-operatives Handeln; natürliche Welt (Lebenswelt); Forschungsstil; Semiotik; linguistische Anthropologie; Ethnomethodologie; Konversationsanalyse; Multimodalität; Videodaten

Clíčová slova: Charles Goodwin; ko-operativní jednání; přirozený svět (žitý svět); badatelský styl; sémiotika; lingvistická antropologie; etnometodologie; konverzační analýza; multimodalita; videodata

1. Úvodem

O vrcholném díle amerického badatele Charlese Goodwina (1943–2018), knize *Co-Operative Action* (Goodwin, 2018a), bylo napsáno, že je to „po Karlu Bühlerovi (1934/1990) jedna z nejvýznamnějších knih o teorii jazyka“ (Meyer – Schüttpelz, 2018, s. 189; vlastní překlad). Goodwinův pětisetstránkový spis vzbudil ve vědecké komunitě poměrně velkou pozornost, a to napříč humanitními a sociálněvědními obory. Dokladem tohoto zájmu je nakonec i citát sám, resp. širší kontext, ve kterém se objevil. Autoři uvedeného citátu, profesor obecné a kulturní sociologie na Univerzitě v Kostnici Christian Meyer a profesor mediální vědy na Univerzitě v Siegenu Erhard Schüttpelz, uspořádali o Goodwinově knize recenzní sympozium v interdisciplinárním časopise *Media in Action*, a to za účasti renomovaných autorů různého badatelského zaměření.¹

Interdisciplinární kontext, ve kterém se o knize uvažuje, je pro vědecké dílo Charlese Goodwina příznačný. Kniha v sobě propojuje několik disciplinárních přístupů – od antropologie přes sémiotiku až po etnometodologickou konverzační analýzu –, ale především závažně promlouvá o povaze lidského jazyka a o tom, jak je řeč neoddelitelně spjata se sociálním jednáním a zakotvena v sociální interakci. Ústřední tezí knihy je, že sociální jednání (včetně jednání jazykového) je uskutečňováno pomocí různorodých prostředků, které druzí aktéři v interakci identifikují, znovu užívají, kombinují a transformují, a tak vznikají nové a nové, na jednotlivé části neredukovatelné celky jednání. Každé nové jednání je realizováno v návaznosti na jednání vykonaná předešlymi aktéry, a to v návaznosti přímé (v přímé interakci se současníky) i nepřímé (v nepřímé interakci se současníky nebo předchůdci).

¹ Celé číslo časopisu je dostupné online na adrese: <https://mediarep.org/handle/doc/17062>.

V následujícím textu rozebereme Goodwinovu teorii ko-operativního jednání představenou v knize *Co-Operative Action*. Vyložíme pojmovou architekturu této teorie a ukážeme na axiomatický rozměr Goodwinova myšlení. Pojednáme rovněž o antropologických a etnometodologických základech a dalších kontextech díla. Naším záměrem je také prozkoumat autorův badatelský styl, protože to byl právě jeho osobitý přístup k analýze sociálního jednání, co podstatně ovlivnilo podobu díla. Tímto tématem proto začneme.

2. Goodwinův badatelský styl

Goodwinův přístup k jazyku a jednání a způsob jeho analytické práce je natolik svébytný, že můžeme oprávněně mluvit o specifickém badatelském stylu. Tento styl budeme charakterizovat hlavně na základě Goodwinových textů a přednášek. Jeho kolegové a blízcí spolupracovníci podali o jeho výzkumné práci různá svědectví (viz Favareau, 2018a; Heritage, 2018; Kendon, 2018; McIlvenny – Raudaskoski, 2018; Selting, 2018), z nichž nejcennější je patrně vzpomínka jeho manželky, antropoložky Marjorie Harness Goodwinové (Goodwin, M. H. – Greco – Mondada, 2021). Cenným zdrojem je také rozhovor s autorem o genezi jeho teoretických myšlenek (viz Goodwin – Salomon, 2019). Tyto biografické a vzpomínkové texty nám pomohou vytvořit plastičtější obraz autora a badatelského stylu.

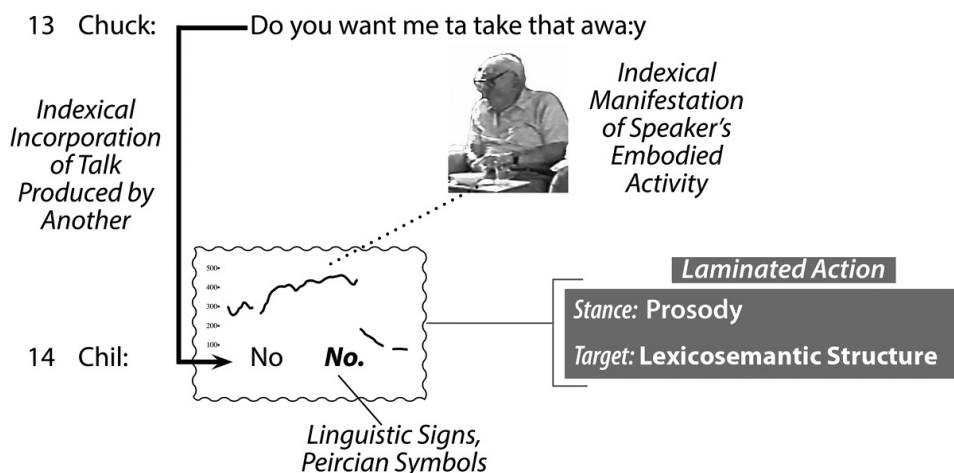
Podstatným rysem Goodwinova přístupu je silný důraz na sběr a analýzu empirických dat. Goodwin byl svým založením etnograf a hodně času strávil v terénu. Zkoumal např. interakce v chemické laboratoři, na operačním sále, v soudní síni, na letišti, zkoumal terénní výzkumy archeologů, geologů, oceánografů. A někdy přetvářel v „terén“ i své vlastní rodinné prostředí. Jak vzpomínala jeho manželka, přenosný videorekordér Sony Portapak brávali s sebou na veškerá rodinná setkání, až se stal nedílnou součástí jejich identity (Goodwin, M. H. – Greco – Mondada, 2021, s. 169). Práce s videonahrávkami je poznávacím znamením Goodwinova badatelského stylu od samého počátku jeho vědecké dráhy. I v době, kdy se etnometodologická konverzační analýza zaměřovala především na rozbor audionahrávek, tj. v 70. letech, věnoval Goodwin analytickou pozornost videonahrávkám (zmíněný videorekordér Sony Portapak si Goodwinovi pořídili v roce 1970, *ibid.*, s. 168).² Pro mnohé se Charles Goodwin stal zkrátka „mužem s videokamerou“ (McIlvenny – Raudaskoski, 2018).³

Používání videonahrávek sociálního jednání spolu s etnografickým zájmem o pochopení toho, co se na nahrávkách reálně odehrává, tedy jak zúčastnění aktéři rozumějí

² Goodwinův metodologický přístup k analýze videonahrávek silně ovlivnila jeho tehdejší mentorka Gail Jeffersonová (Mondada, 2021, s. 217–220). Její holistický přístup k sekvenční analýze jednání zahrnoval i záznam tělesných postojů, které překreslovala z obrazovky televizoru na průhlednou potravinářskou folii (*ibid.*). Srov. k tomu i Goodwinova slova na její adresu (Goodwin – Salomon, 2019, odst. 4, vlastní překlad): „Gail [...] byla úžasná učitelka a naprosto nás ohromila svou genialitou [...], s jakou se uměla dívat. Ona je vlastně jedna z těch, kdo založil videoanalýzu.“

³ Srov. též Heritage (2018, s. 179, vlastní překlad): „Pokud vím, Chuck [= Charles Goodwin] [...] nikdy nepracoval s ničím jiným než s videodaty.“

svému jednání a jak dávají toto porozumění najevo, vedlo Goodwina k tomu, že usiloval o analytický přístup, který by zachytil postupné a koordinované vynořování sémioticky komplexních „členských fenoménů“, tj. jevů relevantních pro jednající aktéry jakožto členy společenství (srov. Nekvapil, 2016a). Tento „návrat k věcem samým“, který si za své moto kdysi stanovili fenomenologové⁴ a který byl později operacionalizován v etno-metodologii a konverzační analýze (Lieberman, 2013), má v Goodwinově pojetí charakter komplexní, celostní a zároveň detailní a analyticky podložené interpretace pozorovatelných jevů. Své interpretace interakčního dění zprostředkovává čtenářům pomocí originálně pojatých transkriptů-obrázků, tj. jakýchsi koláží či asambláží fotografií, nákrešů, schémat, tabulek, map, grafů a konverzačněanalytických transkriptů, doplněných často o analytické popisky či komentáře. Názorně tím demonstruje jednak provázanost jazykového a tělesného jednání s relevantními objekty a strukturami prostředí, jednak provázanost teorie s empirickými daty (viz obr. 1).

Obr. 1: Ukázka Goodwinova transkriptu-obrázku (původní popisek obrázku: Kombinování různých druhů sémiózy při utváření singulárního aktu jednání; vlastní překlad; Goodwin, 2018a, obr. 8.1, s. 109). © Charles Goodwin 2018. Reproduced with permission of the Cambridge University Press through PLSclear.

Originální a neortodoxní prezentace dat obohacená o analytickou a interpretativní složku prozrazuje Goodwinův pedagogický talent. Vše na obrázku je ve službách výkladu a argumentace. I když autor rozebírá velmi jemné interakční detaily (třeba prozodickou realizaci určitého slova, gesto nebo směr pohledu některého z účastníků), nezatěžuje čtenáře systematickým záznamem všech detailů v celém průběhu interakce, ale zdůrazní jen ty detaily, které jsou lokálně relevantní (někdy prostřednictvím oscilogramů

⁴ Nejsme sami, komu Goodwinův badatelský přístup připomněl fenomenologický imperativ návratu k věcem samým; srov. Deppermann (2018, s. 67).

a/nebo intonačních křivek, jindy pomocí nákresu ruky ukazující určitý počet prstů apod.). Obrázky slouží výkladu a zároveň reflektují analytickou práci:

„Nad těmito obrázky trávím hodně času. Při práci s nimi si ujasňuji, jak rozumím tomu, co se děje v materiálech, které zkoumám. Při psaní mám vždy na obrazovce počítače otevřený právě probíraný obrázek. Obrázek se během psaní často mění a mé porozumění se rovněž vyvíjí, částečně i díky samotnému procesu vytváření obrázku. [...] Snažím se tím jen říct, že doufám, že si čtenář obrázky skutečně pozorně prohlédne, a že si myslím, že jsou pro posouzení analýzy, kterou se tu snažím prezentovat, klíčové.“ (Goodwin, 2018a, s. 19–20; vlastní překlad)

Výkladová či pedagogická strategie stojí i za promyšleným dávkováním informací z datových souborů a s tím souvisejícím postupným vrstvením analytických zjištění. Např. v osmé kapitole probírané knihy (Goodwin, 2018a, s. 105–121) se autor opakovaně vrací ke krátké replice z rozhovoru s mužem trpícím afázií na čtyřech po sobě jdoucích obrázcích. Repliku *No No* prezentuje nejprve jako součást párové sekvence (otázka → odpověď; srov. Nekvapil, 2016b) a ukazuje tím vzájemnou indexikální ukotvenost otázky a odpovědi; zároveň si všimá, že v odpovědi je přítomno několik sémiotických vrstev – symbolická (lexikální), prozodická a gestická – a tuto skutečnost na obrázku anotuje (viz výše obr. 1). Na dalším obrázku (Goodwin, 2018a, s. 112) pak autor ukazuje zakotvenost uvedené párové sekvence v delší sekvenci replik. Afatik, jehož slovní zásoba se po cévní mozkové příhodě zredukovala na pouhá tři slova (*yes*, *no* a *and*), chce svému komunikačnímu partnerovi něco sdělit. Ten se snaží afatikovu intenci identifikovat postupným nabízením různých možností, vycházejících především z interpretace gest a prozodie postiženého muže. Delší konverzačněanalytický transkript je doplněn o záznam melodie a zvukové vlny u promluv afatika a také o obrázky zachycující gesta obou účastníků. Jelikož Goodwinova analýza je založena na argumentaci, že člověk postižený afázií si navzdory drastickému ochuzení slovní zásoby zachoval řadu vyjadřovacích schopností díky bohaté prozodii, ukazuje třetí obrázek (ibid., s. 114) různé prozodické realizace lexému *no*, které se v citované ukázce objevily (autor k tomu využívá výstupy z fonetického softwaru Praat⁵). Na čtvrtém obrázku (ibid., s. 117) pak autor podává kolážovitý přehled všech sémiotických prostředků použitých při konstrukci lokálně relevantních aktů jednání. V centru je opět konverzačněanalytický transkript, doplněný grafickými reprezentacemi dalších sémiotických prostředků. Nově tu je představen nákres místnosti, ve které se interakce odehrála. Čtenář tak získává informaci o prostředí, ke kterému se účastníci interakce vztahovali, jako o důležité součásti „komplexní sémiotické ekologie“ (ibid., s. 118).

Goodwinovo „pedagogické“ dávkování informací z empirických dat jde někdy ještě dál. Pozorný čtenář si může povšimnout, že na jednom místě knihy (Goodwin, 2018a, s. 144, obr. 10.2) autor záměrně vynechal repliky mluvčího Paula na řádcích 8 a 12. Doplnil je pak o stránku dál (ibid., s. 145, obr. 10.3). Toto neortodoxní vynechání replik v transkriptu (neortodoxní z hlediska konverzační analýzy) není motivováno ničím jiným než výkladovými potřebami. Zatímco na prvním obrázku je pozornost věnována reakci

⁵ Viz <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.

posluchačky Eileen na Debbiino vyprávění, na druhém obrázku Goodwin ukazuje, jak se Paul na Debbiině vyprávění podílí. Cílem Goodwinova výkladu je pak předvést, jak je jednání jednotlivých účastníků bytostně spjata s jednáním ostatních, jak se účastníci navzájem doplňují a jak se na sebe různé aspekty jejich jednání vrství.

Lze shrnout, že kombinováním transkriptů a grafických prvků autor zviditelňuje a zpřesňuje svou analýzu sociálního jednání. Tato kombinace je také důvodem, proč Goodwin hovoří o obrázcích (*figures*), nikoliv o úryvcích (*extracts*) nebo ukázkách (*excerpts*). V souladu s etnometodologickým důrazem na perspektivu samotných aktérů autor zdůrazňuje relevantní aspekty situace, což se projevuje např. tím, že z obrázků odstraňuje aspekty okolí, ke kterým se v interakci mluvčí nevztahují (k dalším aspektům výběru srov. Aarsand – Sparrman, 2022). To přispívá k přehlednosti a srozumitelnosti obrázků. Vzhledem k tomu, že autor neobohacuje transkripty jen o vizuální složku jednání, ale také o analytické anotace, fungují výsledné obrázky jako jakési grafické abstrakty k jednotlivým fázím výkladu. Autor v nich shrnuje to nejpodstatnější, na co přišel, když analyzoval, na co se aktéři ve videonahrávkách viditelně orientují.

Z určité abstraktní perspektivy bychom Goodwinův přístup mohli nepochybně charakterizovat jako interdisciplinární (srov. Nekvapil, 2016c). Disciplinárně školený čtenář už jen při pouhém listování knihou nabude dojem, že se autor ve svých výkladech pohybuje napříč různými disciplínami. Autorova interdisciplinární orientace je de facto vynucena širokým záběrem jeho výzkumu, totiž zaměřením na jazyk, lidské tělo a fyzické prostředí jakožto tři různá sémiotická pole, jejichž prostředky lidé využívají pro své jednání. Takto široký záběr koresponduje s původními vědeckými ambicemi antropologie a s ní se Goodwin skutečně identifikuje: jako „antropolog“ (Goodwin, 2018a, s. 275) či specifičtěji jako „lingvistický antropolog“ (ibid., s. 66). Nepřekvapí proto ani jeho výzkumný zájem o evoluci člověka, historii nebo práci archeologů.

Chceme zdůraznit ale i to, že předmětem Goodwinova zájmu je také mezioborový výzkum sám. K čtenářsky nejzajímavějším částem knihy patří autorovy popisy a analýzy vytěžené z terénní práce, kterou uskutečnil na výzkumné lodi kotvící u ústí Amazonky. Na této lodi byli soustředěni odborníci z různých oborů, kteří mnohdy společně analyzovali tytéž vzorky, a tak nutně překračovali hranice svých výchozích disciplín. Lze předpokládat, že Goodwinova analytická senzitivita pro interdisciplinární výzkum a zájem o něj souzní s jeho vlastní interdisciplinární orientací, i když sám Goodwin na několika místech sympaticky přiznává, jak bylo pro něho obtížné, ne-li nemožné relevantně porozumět aktivitám odborníků, které pozoroval při jejich výzkumné práci.⁶

⁶ Je zajímavé, že se tyto reflexivní pasáže nacházejí v kontextu analýz souvisejících se způsoby nahlížení světa, které jsou specifické pro členy určité sociální skupiny (profese), tedy toho, co Goodwin označuje jako *profesní vidění* (viz dále v odd. 3.5). V obou případech také Goodwin klade do kontrastu fyzickou blízkost a sociální (profesní) odlišnost. Na s. 208, kde se věnuje rozboru interakcí během archeologických vykopávek a klasifikace barev pomocí Munsellovy tabulky, Goodwin píše: „Ačkoliv jsem stál s kamerou necelé dva metry od nich, nebyl jsem kompetentním obyvatelem intersubjektivního světa, který udržoval a konstituoval jejich Munsellovu tabulku. Nevěděl jsem, jak se skrze ni dívat a klasifikovat barvy; vlastně jsem ani nevěděl, jak ji držet“ (Goodwin, 2018a, s. 208; vlastní překlad). Podobnou pasáž najdeme i v kapitole založené na analýze nahrávek z chemické laboratoře, kde je rozpoznání určitého odstínu barvy vlákna

V samém závěru knihy pak Goodwin volá po „radikálním obratu“ v antropologii, který by se měl vyznačovat rozpuštěním hranic jejích subdisciplín a směřováním k původní „integrované perspektivě“, a tento vývoj by uvítal v humanitních vědách obecně (Goodwin, 2018a, s. 477–478).

3. Goodwinova axiomatika

V tomto oddílu souhrnně představíme hlavní myšlenky a základní argumentaci Goodwinovy knihy. Následujeme přitom strukturu samotné knihy, která je rozdělena do pěti hlavních částí (každá část pak obsahuje čtyři až pět kapitol):

Část I. Ko-operativní akumulativní jednání (*Co-operative accumulative action*)

Část II. Provázaná sémióza (*Intertwined semiosis*)

Část III. Tělesná interakce (*Embodied interaction*)

Část IV. Ko-operativní jednání s předchůdci: sedimentované terény pro vědění a jednání (*Co-operative action with predecessors: sedimented landscapes for knowledge and action*)

Část V. Profesní vidění, přeměňování smyslové zkušenosti na typy a utváření kompetentních obyvatel našeho světa (*Professional vision, transforming sensory experience into types, and the creation of competent inhabitants*)

Pokud bychom měli co nejstručněji charakterizovat vnitřní souvislost těchto hlavních částí, mohli bychom ji formulovat takto: První část představuje hlavní tezi autora přístupu, totiž pojetí jednání jako něčeho vznikajícího ve vzájemné kooperaci, něčeho vznikajícího postupně a přidatně na základě operací jako dekompozice, kombinace a transformace předchozího jednání či jeho prvků. V druhé části jsou tyto operace charakterizovány z hlediska participace různých sémiotických systémů, které jsou v jednání navzájem propojeny; je tedy jasné, že nejde jen o znaky jazykové, a tento aspekt je propracován v části třetí, která se zaměřuje na interakční úlohu těla, resp. tělesnosti. Čtvrtá část vychází z myšlenky, že pro jednající účastníky není relevantní pouze to, co vzniká v právě probíhající interakci, ale i to, co vzniklo jinde a jindy, co bylo naakumulováno a fixováno v průběhu historie. A konečně část pátá charakterizuje některé aspekty této akumulace a zabývá se tím, jak se naakumulované praktické znalosti a dovednosti předávají dalším generacím, ať už se to týká kompetencí každodenních, nebo expertních.

3.1. Ko-operativní akumulativní jednání

Ústředním pojmem Goodwinovy knihy je ko-operativní jednání (*co-operative action*). Psaní se spojovníkem je tu záměrné. Goodwin (2018a, s. 5–9) totiž rozlišuje mezi

podkladem pro rozhodnutí ukončit chemickou reakci: „Byl jsem fyzicky přítomen celému procesu výroby vlákna. Několik hodin jsem strávil méně než metr od nádoby, kde toto posuzování probíhalo. Protože jsem celý proces natáčel na videokameru, strávil jsem spoustu času pozorováním jak samotného vlákna, tak osob, které s ním pracovaly. Nacházel jsem se však mimo struktury praktické vysvětlitelnosti [*structures of accountability*], které Billyho a Ginu [= pracovníky laboratoře] s vláknem spojovaly“ (ibid., s. 383; vlastní překlad).

jednáním *kooperativním* (bez spojovníku) a *ko-operativním* (se spojovníkem). Zatímco *kooperativní* jednání je založeno na kooperaci, při které zapojením jednotlivce do interakce vzniká benefit pro ostatní (což je zcela v duchu antropologického pojmu kooperace), *ko-operativní* jednání takový benefit může, ale nemusí zahrnovat. Termínem *ko-operativní* chce Goodwin postihnout především to, že lidé v interakci provádějí různé *operace* s materiálem (jazykovým i jiným), který jim poskytl komunikační partner. Goodwin to ilustruje rozbořem verbálního duelu dvou mluvčích, Tonyho a Choppera:

Tony: Why don't you get out my yard.

Chopper: Why don't you make me get out the yard.

(Goodwin, 2018a, s. 3)

Goodwin na Chopperově replice ukazuje řadu systematických operací s materiálem předchozí repliky: dekomponování promluvy (rozdělení na dvě části: „Why don't you“ + „get out my yard“), opětovné použití obou částí dekomponované promluvy ve vlastní replice, nahrazení přivlastňovacího zájmena „my“ určitým členem „the“ a přidání nového přísudku s předmětem mezi obě části („make me“). Těmito operacemi Chopper odmítl Tonyho provokativní žádost, a navíc tím, že ve své reakci využil Tonyho vlastní slova, zpochybnil jeho právo něco takového vůbec žádat (Goodwin, 2018a, s. 2–3). Předchozí promluva se stala *substrátem* pro promluvu následující (ibid., s. 3).

Při *ko-operativním* jednání lidé používají současně různé prostředky (jazyk, intonaci, mimiku, gestiku atd.), přičemž dochází k jejich *laminaci* – jednotlivé aspekty jednání se vzájemně doplňují a dotvářejí tak nový význam, odlišný od izolovaných prvků jednání. Podstatné je to, že materiál, který může být v následném jednání dekomponován a transformován, se postupně akumuluje. Goodwin se však neomezuje na analýzu sekvencí replik, jak je tomu ve výše uvedeném příkladu – dokládá, že od našich relativně blízkých i vzdálenějších předchůdců máme k dispozici řadu různých nástrojů (nejen vyjadřovací prostředky, ale i literární díla, kuchyňské náčiní, vybavení dílen a laboratoří atd.), které můžeme ve svém jednání zase použít a transformovat. Tyto nástroje a možnosti jejich využití (strukturní vzorce) se hromadí v čase, což je klíčové pro vývoj lidstva a pro kulturní evoluci (Goodwin, 2018a, s. 31; viz dále v odd. 3.4).

3.2. *Provázaná sémióza*

Pojmem *provázaná sémióza* se Goodwin snaží postihnout řadu na první pohled dosti odlišných věcí – nejen *provázanost* různých druhů sémiózy konstituujících konkrétní jednání, ale konsekventně i *provázanost* jednajících aktérů, *provázanost* jejich stavů vědění a *provázanost* zkušeností (interaktivní organizaci zkušeností). Podle Goodwina se znalosti a zkušenosti různých aktérů v interakci sémiotizují (materializují), vzájemně kalibrují a doplňují. *Provázaná sémióza* se v tomto smyslu uskutečňuje na základě různých (a proměnlivých) stavů vědění (*knowledge states*), které jeden aktér přisuzuje druhému a naopak. Tyto různé stavy, tj. buď *znalý* (*knowing*), nebo *neznalý* (*unknowing*), označuje Goodwin zkratkami K+ a K– (podle anglického slova *knowledge*, uvedené zkratky se dnes běžně užívají v konverzační analýze, srov. zkoumání tzv. epistémiky

např. u Heritage, 2012). V průběhu interakce aktéři monitorují stav vědění u svých spoluaktérů a těmto zjištěním přizpůsobují své jednání, což se děje nejen na úrovni jazyka, ale s využitím široké škály sémiotických prostředků (prozódie, gest, předmětů z prostředí interakce aj.). Tyto prostředky se v jednání laminují a vytvářejí multimodální celek jednání (*action package*), který je aktérem postupně produkován, a to v interakci s ostatními účastníky. Příkladem je interakční práce Chila, afatika s omezenou slovní zásobou, ale se schopností kombinovaně uplatnit v interakci s druhými také prozódii a gesta, a to v přímé a aktivní návaznosti na promluvy druhých (viz výše v odd. 2).

Důležitým poznatkem je, že i produkování gramaticky jednoduché věty jedním aktérem je bytostně interaktivní (Goodwin, 1979, 2018a, s. 98–101). Goodwin dokládá řadou příkladů, že sociální jednání je vždy produkováno s ohledem na recipienta, resp. za jeho účasti. V příkladu vyprávění z prostředí golfo ukazuje, jak vypravěčka použitím slova *krásný* projektuje předmět hodnocení (pes, *irský setr*, který vběhl na golfový trávník) a jak se díky tomu může jeden z posluchačů, který byl popisované události přítomen, připojit k jejímu hodnocení a pomocí různých sémiotických prostředků (slov, intonace, smíchu, pokyvování hlavou) spoluvytvářet společný zážitek. V dalších příkladech Goodwin ukazuje, jak mluvčí interaktivně rozvíjí téma rozhovoru díky pozornému monitorování reakcí posluchače (zejména projevů zájmu a hodnotících postojů).

Všechny rozebírané příklady slouží Goodwinovi také k tomu, aby názorně předvedl, že jazyk je pouze jeden ze sémiotických systémů, které mají lidé v interakci k dispozici, a že používání jazyka je provázáno s používáním řady dalších sémiotických prostředků. Podporuje tím své přesvědčení, že z peircovské triády ikon–index–symbol je potřeba decentralizovat analytickou hodnotu symbolů a věnovat se ve větší míře také jiným druhům znaků, které se v komunikaci přirozeně uplatňují, zejména znakům indexikálním.

3.3. Tělesná interakce

Jazyk, lidské tělo a fyzické prostředí chápe Goodwin jako tři různá sémiotická pole, jejichž prostředky aktéři využívají pro své jednání, a to v nejrůznějších kombinacích (tzv. kontextových konfiguracích, *contextual configurations*). Analýza tělesného jednání je tak nedílnou součástí analýzy interakce; to platí jak pro členskou („laickou“) analýzu ze strany účastníků interakce, tak pro analýzu vědeckou ze strany badatelů. Goodwin zaměřuje svou analytickou pozornost na vztahy mezi sémiotickými poli, na které se účastníci během interakce sami prokazatelně orientují. V tom se projevuje jeho etnometodologické školení: zajímá ho jen to, co je relevantní pro účastníky interakce, nesnaží se na základě existujících teorií stanovit hypotetické kontextové proměnné (Goodwin, 2018a, s. 170). Goodwinovým metodologickým vodítkem je lokální, endogenní relevance, tj. relevance aktérská/členská, kterou aktéři (členové společenství) ustavují v průběhu interakce.

Nejlépe lze Goodwinův přístup ukázat na jeho výzkumu ukazovacích gest neboli gest svázaných s prostředím (*environmentally coupled gestures*, Goodwin, 2018a, s. 221–242). Tato gesta jsou nejen neoddělitelně spjata s relevantními strukturami prostředí (tj. s tím, na co se ukazuje), ale také zapuštěna do promluvy. Promluva, gesto a relevantní struktury

prostředí se vzájemně elaborují a vytvářejí funkční, laminovaný celek. Role těla nespočívá jen v samotném provedení ukazovacího gesta a v práci mluvidel, ale také v orientaci těla, pohledu a v dalších tělesných pohybech. Goodwin na řadě příkladů ukazuje, že prostřednictvím těla účastníci interakce vyjadřují a projevují postoj vůči ostatním, vůči aktuálnímu hovoru i vůči probíhajícímu jednání. Vzhledem k tomu, že mezi relevantními objekty, na něž se soustředí pozornost účastníků interakce, mohou být i předměty sémiotické/symbolické hodnoty (mapy, seznamy, nákresy apod.), zabývá se Goodwin také analýzou prostředků a nástrojů, které účastníci zdědili po svých předchůdcích nebo získali od svých současníků.

3.4. *Ko-operativní jednání s předchůdci: sedimentované terény pro vědění a jednání*

Goodwinovým východiskem je ko-operativní jednání probíhající v přítomném okamžiku, v interakci tváří v tvář, tedy perspektiva známá především z etnometodologické konverzační analýzy. Ačkoli autor z konverzační analýzy původně vyšel, jeho přístup dimenzi „tady a teď“ překračuje. Goodwin ukazuje, že analyticky neredukované, členské ko-operativní jednání má i dimenzi historickou, a proto je nelze v obecnosti vysvětlit jen poukazem na dění v přítomném okamžiku, jako záležitost koprezence (*co-presence*). Do interakce tváří v tvář vstupuje historie v sedimentované formě a stává se zde „sedimentovaným terénem pro vědění a jednání“. Struktura jazyka, pravidla hry, starověký i nejmodernější nástroj, analytická pomůcka nebo vědecká formule, které jsou percepční a akční výbavou aktuálních aktérů, nevznikly až v tom interakčním dění, v němž se objevují, v němž je pozorujeme a analyzujeme – byly užívány už před ním, užívali je *předchůdci* aktuálních aktérů a v tomto smyslu ko-operativní jednání probíhající v přítomném okamžiku zahrnuje i interakci s předchůdci (Goodwin, 2018a, s. 267). Goodwinovo schéma, ačkoli to sám autor takto neříká, má však i prospektivní dimenzi. Aktuální aktéři v konkrétních interakcích participují a pracují na sedimentovaných prostředcích či nástrojích (znovu je užívají a transformují) a sami se takto stávají předchůdci budoucích aktérů, kteří budou „zdeděné“ sedimenty znovu užívat a transformovat atd. Stručně řečeno, sedimentované elementy se postupně (trans)formují akumulativními operacemi v průběhu ko-operativních jednání a takto je v Goodwinově přístupu zakotven problém společenského vývoje.

Ačkoli transformační procesy Goodwin ukazuje na jedinečných interakcích (většinou verbální povahy), rozumí se, že sedimentace sociálních procesů a výsledných artefaktů nebude založena na jedinečných transformačních operacích, nýbrž že tyto operace jsou „systematické“ (Goodwin, 2018a, s. 4). Avšak díky tomu, že se opětovně užívání a transformování toho, „co se už usadilo“, odehrává v jedinečných prostředích, dochází – řečeno s Goodwinem – k trvalému růstu diverzity (kultur, prostředí, profesních či jiných společenství, dále nástrojů nebo jazyků). Rozrůžňování probíhá simultánně napříč úzce propojenými prostředími v průběhu staletí (ibid., s. 263). Zvládání naakumulované diverzity, resp. nových a nových výsledků procesu diverzifikování, na nichž bude probíhat další diverzifikace, vyžaduje, aby lidé věnovali velkou pozornost mezigeneračnímu předávání toho, co už je k dispozici („co se už usadilo“). Odtud závažnost vzdělávání

a výchovy „kompetentních členů“ (*pedagogy*), ať už v rodinách, nebo ve speciálních institucích.

3.5. Profesní vidění, přeměňování smyslové zkušenosti na typy a utváření kompetentních obyvatel našeho světa

Předpokladem příslušnosti k určité komunitě, pracovní skupině nebo profesi je podle Goodwina schopnost nahlížet obývané prostředí určitým sdíleným a skupinově charakteristickým způsobem. Pro tyto „sociálně organizované způsoby vidění a porozumění událostem, které odpovídají specifickým zájmům určité sociální skupiny“ (Goodwin, 2018a, s. 408; vlastní překlad) rází Goodwin termín profesní vidění (*professional vision*). Jedná se o nejcitovanější a nejlivnější Goodwinův pojem, který představil už v roce 1994 (Goodwin, 1994).⁷ V knize zasazuje tento pojem do širších souvislostí.

Goodwina obecně zajímají dva navzájem propojené problémy: 1) jak se v rámci určité komunity vytvářejí a identifikují předměty (*phenomenal objects*), na které se ve své práci členové komunity zaměřují, a 2) jak se vytvářejí (vychovájí a vzdělávají) kvalifikovaní aktéři, kteří jsou schopni se zmíněnými předměty v rámci komunity adekvátně pracovat (Goodwin, 2018a, s. 16). Oba problémy chápe jako problém sémiotický – jako problém formování peircovských symbolů (tj. třídy znaků rozpoznatelných na základě společenské konvence). Podle Goodwina se kvalitativní smyslové zážitky transformují do typů/symbolů, které pak v dané komunitě fungují nejen jako nositelé specifického vědění, ale také jako organizační centra ko-operativního jednání. Goodwin zdůrazňuje, že symboly „nejenže z ko-operativního jednání vyvstávají [*emerge*], ale samy jsou formou ko-operativního jednání“ (ibid., s. 348; vlastní překlad).

K praktickým znalostem komunity geologů nebo chemiků např. patří schopnost rozpoznat v kusu horniny muskovit nebo rozhodnout na základě zbarvení vlákna, jestli je čas ukončit laboratorní chemickou reakci (Goodwin, 2018a, kap. 21 a 22). Goodwin zkoumá, jak probíhá zaučování nováčků v praxi. Adepti v interakci se zkušenějšími kolegy ukazují, jak věci porozuměli, a to nejen verbálně, ale také prostřednictvím ukazovacích nebo zobrazovacích (ikonických) gest, která jsou schopna zvýraznit konkrétní rys skutečnosti. Toto porozumění, které je jedním z aspektů profesního vidění, může být zkušenějšími členy společenství následně korigováno a kalibrováno (*calibrated*). Goodwin analýzami těchto interakcí dokládá, že symboly hrají v lidském jazyce, lidské kognici a životě komunity obrovskou a nezastupitelnou roli. To však neumenšuje důležitost jiných forem sémiózy. Goodwin připomíná, že „ikonické a indexikální formy sémiózy mají pro člověka nadále naprosto zásadní význam a fakticky jsou součástí klíčové infrastruktury, která symboly umožňuje“ (ibid., s. 325; vlastní překlad).

⁷ V Česku je tento pojem široce využíván ve výzkumu profesního vidění u učitelů a studentů učitelství. Nejnovější studie se zaměřují na aspekty profesního vidění u (budoucích) učitelů angličtiny (např. Janík et al., 2021; Minarikova et al., 2021). Zkoumány jsou také aspekty profesního vidění u budoucích učitelů různých předmětů na prvním a druhém stupni základní školy (např. Pavlasová et al., 2022; Simpson – Vondrová, 2019).

Můžeme shrnout, že individuální smyslové vjemy jsou v interakčních procesech uchopovány jako exempláře obecných typů, tedy jako symboly (Goodwin, 2018a, s. 358). To se děje za účasti indexikálních a ikonických prostředků a na půdorysu peircovského triadického modelu sémiózy, tj. na základě vztahů mezi znakem, předmětem a interpretantem. Goodwin zdůrazňuje především schopnost znaků inkorporovat detaily předmětů, přetvářet je a interpretovat (ibid., s. 326). Důležitá je Goodwinova snaha ukázat, že určité vidění světa není individuálně psychologickým rysem jedince ani abstraktní kognitivní schopností, ale je uskutečňováno skrze sociálně distribuované a socializací nabyté praktiky v reálném čase konkrétních situací, tedy prostřednictvím ko-operativního jednání.

4. Diskuse

V témže roce, kdy vyšla kniha *Co-Operative Action* (Goodwin, 2018a), vydal Donald Favareau sborník esejů na Goodwinovu počest (viz Favareau, 2018b). Jeden z příspěvů charakterizoval ve svém textu Goodwina způsobem, který se sice z jedné strany jeví jako neadekvátní a nepravdivý, z druhé strany ale naopak jako trefný a výstižný. Německý badatel dlouhodobě působící v USA, Jürgen Streeck, nazval Goodwina „německým antropologem“ (Streeck, 2018). Goodwin se sice sám jako antropolog identifikoval (viz výše odd. 2), takže tato část kategorizace je adekvátní, ale těžko bychom mohli rodilému Američanovi přisoudit atribut „německý“, pokud bychom tím referovali k jeho původu. Streeck tu má však na mysli něco jiného: odkazuje tímto označením k německé antropologii jako specifickému směru myšlení a bádání; a německou antropologii se může pochopitelně zabývat kdokoli, aniž by se tím stal Němcem (podobně jako se nestane Číňanem ten, kdo provozuje čínskou medicínu; srov. Sharrock, 1974; Jayyusi, 1984, s. 52–56). Streeck svou charakteristikou Charlese Goodwina jako „německého antropologa“ poukazuje na jeho zájem o řešení obecných otázek postavení člověka ve světě, utváření společného kulturního prostředí a možností mezilidského dorozumění, tj. otázek, které zaměstnávaly německou filozofickou antropologii už od dob Herderových (Streeck, 2018). Goodwin se na řadu německy píšících myslitelů tohoto zaměření ve svém díle odvolává, ať už to je Edmund Husserl, Martin Heidegger, Jakob Johann von Uexküll nebo Alfred Schütz.

Komplexností a šíří záběru poukazuje Goodwinova teorie ko-operativního jednání ještě na další „německý“ rys: tím je zájem o budování „velkých“ teorií s pomocí poměrně malého počtu obecných pojmů spojených navzájem logickými vztahy. Budování takové nosné konstrukce z pojmů (*Fachwerk von Begriffen*) nazval David Hilbert (1917) axiomatickým myšlením. Tento způsob myšlení je založen na axiomech jako základních, fundamentálních větech dané vědní oblasti, které fungují jako vůdčí myšlenky výzkumu a v úhrnu tvoří teorii dané oblasti, byť třeba jen předběžně formulovanou. V Evropě první poloviny 20. století se jednalo o běžný způsob vědeckého uvažování a axiomatika byla dobovým literárním žánrem, jak ukazuje např. vědecký manifest Vídeňského kroužku, teze Pražského lingvistického kroužku o jazyce a jazykové kultuře nebo Bühlerovy axiomatiky pro psychologická a lingvistická zkoumání (Raynaud, 2018). Právě Bühler

(1933, 1934, angl. 1990), s kterým byl Goodwin oprávněně srovnáván, je typickým představitelem axiomatického myšlení a také badatelem intelektuálně spřízněným s německou antropologií, zejména s myšlenkovým světem fenomenologie a filozofické antropologie (Vonk, 2021). Všechny tyto souvislosti nás přiměly opatřit oddíl pojednávající o hlavních rysech teorie ko-operativního jednání titulkem „Goodwinova axiomatika“ (viz odd. 3).

V souladu s axiomatickým stylem myšlení jsou i sklony k interdisciplinaritě, které pozorujeme jak u Goodwina, tak u Bühlera: princip nerozpornosti mezi axiomy by měl totiž platit nejen v rámci jedné vědní oblasti, ale také vzhledem k axiomům věd sousedních (Hilbert, 1917, s. 410). Interdisciplinární výzkumný program, v jehož centru stojí jednající člověk se všemi svými schopnostmi a dovednostmi a se všemi aspekty svého pobývání ve světě (jazykovými, sociálními, materiálními, biologickými, kognitivními a historickými), by mohl nalézt útočiště v integrativně pojaté antropologii, po jaké volá Goodwin (2018a, s. 477–478). V následujících oddílech se proto zamysleme nad tím, jaké odpovědi poskytuje Goodwinova teorie ko-operativního jednání na obecně antropologické otázky.

4.1. *Ko-operativní jednání a antropologické otázky po původu jazyka*

Původ jazyka je tématem, které zaměstnává myslitele a badatele odpradáva a které se v dějinách myšlení periodicky objevuje v závislosti na aktuální situaci ve vědě a společnosti (Gessinger – von Rahden, 1989). Nutně spekulativní charakter úvah o původu a vzniku jazyka činí z tohoto tématu jakési testovací místo, na kterém lze porovnávat explikační sílu různých teoretických konstruktů. Všechny existující teorie původu jazyka, necháme-li stranou čistě mytologické konstrukty, stavějí na řadě teoretických předpokladů, které jsou odvozeny z empirických poznatků různých vědeckých odvětví a odrážejí noetické postoje svých autorů.⁸ Zatímco u řady současných badatelů v této oblasti jsou jejich noetické postoje určovány orientací na kognitivismus (srov. Gessinger – von Rahden, 1989; Trabant – Ward, 2001; Fröhlich et al., 2019), u Goodwina je to wittgensteinovsko-garfinkelovský přístup k interakčním procesům jako sociálně dostupným fenoménům, co autora přivedlo k originálnímu řešení teoretického problému původu jazyka.

Podle McNeilla (2016, s. 109) existují v zásadě tři druhy teorií o původu jazyka: 1) teorie postavené na hypotéze, že vokální komunikaci vývojově předcházela manuální komunikace, tj. že vokální jazyk postupně nahradil vývojově starší gestickou komunikaci (*gesture-first theories*), 2) teorie postavené na hypotéze, že jazyk se vyvinul

⁸ Pojem noetického postoje přejímáme od Garvina (1993, s. 242), který s ním pracuje ve studii o noetických základech lingvistiky: „Sám noetický postoj je třeba vyjádřit prostřednictvím tří noetických kotvišť: vůdčího principu, výchozích předpokladů a pracovních pojmů. Vůdčí princip vyjadřuje podkladovou noetickou orientaci, a tím určuje základní vysvětlovací principy, kterými se dochází k teoretické oprávněnosti výsledků. [...] Další kotviště, totiž výchozí předpoklady a pracovní pojmy, vyjadřují badatelovy předpoklady o podstatě předmětu zkoumání.“

z primitivních vokálních projevů, ať už onomatopoických, nebo jiných (*speech-first theories*), 3) teorie předpokládající, že manuální a vokální komunikace se vyvíjely současně (pozice, kterou McNeill nazval *gesture–speech equiprimordiality*). Goodwin podobně jako McNeill zastává třetí pozici, tedy pozici multimodální (Fröhlich et al., 2019), na rozdíl od něj však nehledá vysvětlení v kvalitativních změnách ve vývoji lidského mozku, ale v sociálních procesech a sociálních aspektech multimodální sémiózy.

Goodwin ukazuje na příkladu komunikace se svým otcem Chilem, který po mozkové příhodě trpěl afázií, že ukazovací gesto nemusí být transparentní ani při splněné podmínce společného vědomostního základu (*common ground*). Tím zpochybňuje základy těch teorií původu jazyka, které chápou gesta jako srozumitelná sama o sobě (*inherently meaningful*) a které vidí v gestice „odrazový můstek k jazyku“ (Goodwin, 2018a, s. 333). Goodwin naproti tomu dospívá k závěru, že gesta jsou inherentně neurčitá a že ukazování prostřednictvím gesta „lze úspěšně vykonat pouze tak, že se akt ukazování propojí s interpretacemi entit a událostí poskytovanými jinými sémiotickými prostředky“ (ibid., s. 335; vlastní překlad). To, co podle něj významně urychluje a usnadňuje interakci, je symbolická forma sémiózy, tedy sémióza založená na společenské konvenci. Konvence ustavující symboly (arbitrární znaky) se konstituují uvnitř komunity napříč generacemi právě systematickou ko-operativní praxí (ibid., s. 345). Podle Goodwina je tedy ko-operativním jednáním stimulováno vytváření a používání symbolů, tj. sémiotických typů klíčových pro vznik jazyka: „říct, že určité druhy znaků rozpoznáváme na základě konvence nebo dohody, znamená definovat je jako formy ko-operativního jednání“ (ibid.; vlastní překlad).

4.2. Ko-operativní jednání a historická antropologie

Goodwinovo řešení otázky původu jazyka je jedna věc, druhou věcí je ale to, co jsme schopni říct o dalších fázích evoluce, tj. když už jazyk (a širěji kulturu) máme. Od prehistorie se tak přesouváme k historii. I pro tyto fáze nabízí Goodwin v rámci své teorie konzistentní vysvětlení. Autor neuvažuje o historii jednotlivých jazyků (ani protojazyků) nebo kultur. Východiskem zůstává abstraktní ko-operativní jednání, důraz se však přesouvá na sedimentaci jako výsledek akumulčních procesů odehrávajících se v jednání. Sedimentace (materiálů, strukturálních vzorců, specifitěji např. symbolů a jejich syntaxe) však není jen výsledkem dění v jednání či skrz jednání, ale i jeho permanentní, byť mnohdy nepozorovanou konstitutivní dimenzí. To, co Goodwin nazývá „historická sedimentace“ (Goodwin, 2018a, s. 31), resp. „sedimentovaná historie“ (ibid., s. 15), může být identifikováno často jen činností expertů. Ti se však ve své konkrétní práci setkávají jen s konkrétními sedimenty proběhnuvších či aktuálních ko-operativních jednání. Jak tedy vysvětlit obrovskou mnohost toho, „co se usadilo a usazuje“? Jak např. vysvětlit mnohost jazyků? V abstraktní rovině zde Goodwin nabízí myšlenku „akumulativní diverzity“ (*accumulative diversity*): předpokládá, že ko-operativní jednání probíhají – jak jinak – v jedinečných prostředích, takže znovu použité sedimenty se stávají „zase trochu jinými“ a jako takové se zase usazují atd., a tak dochází k trvalému rozrůžňování (viz už výše v odd. 3.4). A tento proces se stává ještě mohutnějším, jestliže se na

akumulativní diverzitě podílejí i peircovské symboly. Mnohost toho, co se usadilo, redukuje Goodwin analyticky mj. pomocí pojmu „vývojové řetězce“ (*chains of descent*, *ibid.*, s. 455), které vznikají z alternativních východisek. Tím lze podle Goodwina vysvětlit mnohost společenství, sociálních prostředí a rovněž jazyků. Goodwinův přístup k diverzifikaci jazyka či jazyků je kompatibilní s přístupy formulovanými jinými autory a nejen to – nabízí jim originální východisko i pojmosloví (srov. Levinson, 2014).

4.3. *Ko-operativní jednání a lingvistická antropologie*

Lingvistická antropologie – podobně jako jiné vědecké disciplíny – se vyznačuje permanentním hledáním své identity. To je dáno jednak jejím zakotvením v antropologické tradici, její spjatostí s dalšími klasickými odvětvími antropologie (hlavně s antropologií sociokulturní, ale i biologickou a archeologickou), jednak její pozicí v systému dnešních disciplín a přístupů zabývajících se různými aspekty jazyka. Výmluvným delimitačním sdělením adresovaným kognitivisticky orientovaným antropologům a lingvistům je Nakassisova provokativní teze, že „lingvistická antropologie nezkoumá jazyk“ („linguistic anthropology is not the study of language“, Nakassis, 2016, s. 330), založená na neodstranitelné indexikálnosti jazyka, resp. jazykových znaků. Na řadě míst našeho textu jsme ukazovali, že Goodwinovo teoretické uvažování o ko-operativním jednání a autorova odpovídající analytická praxe souznějí s Nakassisovou tezí. Jednou věcí je však meritorní souznění, druhou věcí to, co je z Goodwinova díla v lingvistické antropologii recipováno, resp. v jaké míře. Americký úvod do lingvistické antropologie od Zdeňka Salzmana, který vyšel v českém překladu (Salzmann, 1997), se analýzám interakčních průběhů věnuje minimálně a jen na dosti obecné rovině, takže ani neřeší problematiku tvorby transkriptů jakožto jedné ze základních dovedností lingvistického antropologa (Nekvapil, 1997, s. 209). Směrem k analýze interakčních průběhů se naopak rozhodně vydal úvod do lingvistické antropologie, který napsal žijící klasik lingvistické antropologie Alessandro Duranti (1997). Ten posouvá lingvistickou antropologii od statického deskriptivismu k pojetí jazyka jako jednání, k mluvním a nejen mluvním praktikám produkujícím kulturu (ve smyslu „kultury v jednání“); s tím souvisí Durantiho důraz na dynamickou participaci vícera aktérů v konkrétních interakcích a na recepci základních poznatků konverzační analýzy včetně obsáhlých výkladů, jak používat kameru a diktafon a jak nahrávky transkribovat. V takto pojaté lingvistické antropologii má samozřejmě své místo i Ch. Goodwin, jehož práce Duranti využívá na řadě míst, počínaje ranou studií o interaktivním utváření věty (Goodwin, 1979). Podíváme-li se blíže, v jakých souvislostech Duranti Goodwina zmiňuje, jsou to dvě oblasti: především metodologie (videonahrávky, zahrnutí tělesnosti do analýzy, komplexní analýza probíhajících interakcí) a participace (opět s důrazem na interakční průběhy). V zásadě takto je Goodwinovo dílo prezentováno i v průvodci (*companion*) po lingvistické antropologii (Duranti, 2004), jehož účelem je podat – v sérii příspěvků od různých autorů – retrospektivní souhrn tematicky specifikovaného výzkumu včetně úvah prospektivních. Pro posouzení stavu příslušného oboru je tento žánr zásadní. Ch. Goodwin (společně se svou manželkou Marjorie) zde má kapitolu o participaci a v příručce je roztroušena

řada odkazů na jeho práce především v kapitole o rozhovoru jako kulturní aktivitě, s důrazem na zachycení tělesnosti a používání audiovizuální techniky (viz Keating – Egbert, 2004).

Téměř o dvacet let později vyšlo nové vydání této příručky, *A New Companion to Linguistic Anthropology* (Duranti – George – Riner, 2023), která pokrývá nejnovější vývoj lingvistické antropologie. Do tohoto vydání Ch. Goodwin autorsky pochopitelně už nepřispěl (zemřel v r. 2018), ale o to zajímavější je podívat se na to, jaký vliv na lingvistickou antropologii má. Opět nepřekvapivě je nejčastěji zmiňován v kapitolách o antropologii vizuality (Reynolds, 2023), indexikálnosti (Duranti, 2023) a především v kapitole o multimodalitě (Murphy, 2023), v níž je prezentován (spolu se svou ženou Marjorie) jako centrální postava na tomto poli. Poznamenejme mimochodem, že sám Goodwin termín „multimodalita“ používal jen sporadicky. Svůj obezřetný postoj vysvětlil v úvodu jedné ze svých posledních přednášek, kterou pronesl na podzim roku 2017 v Kodani na setkání s názvem *Den multimodality*: „Tento termín moc často nepoužívám, protože lidé, pro které je jazyk nebo jednání ústředním fenoménem, někdy mluví o multimodalitě způsobem, jako by šlo o něco okrajového. [...] Ve skutečnosti můžeme jedinečnosti jazyka porozumět pouze tehdy, když ho začleníme do [...] širší ekologie historicky sedimentovaných prostředků pro utváření významu“ (Goodwin, 2018b; vlastní překlad).

Na několika místech v příručce *A New Companion to Linguistic Anthropology* (Duranti – George – Riner, 2023) je zmíněn také pojem ko-operativní jednání. Ten se zde neobjevuje jen jako jeden z řady nových lingvistickoantropologických pojmů – jeho zásadní význam je zvýrazněn ve formulaci, že jde o „obecný rámec“ (Duranti, 2023, s. 600). Prominentní postavení má pak ko-operativní jednání v úvodu k této příručce (Duranti – George – Riner, 2023, s. 8–9). Zde je zdůrazněna interdisciplinární orientace tohoto rámce, těžícího z disciplín a přístupů zaměřených nejen na jazyk, ale i na lidské tělo a fyzické prostředí, včetně jejich dimenze historické, rámce zviditelnujícího podobné procesy probíhající v disciplinárně různých dimenzích lidského jednání. Ko-operativní jednání je zde uchopeno jako v zásadě jediný lingvistickoantropologický koncept, který poskytuje inspiraci pro to, jak by mohla vypadat budoucnost (lingvistické) antropologie.

Vraťme se ještě k Durantiho klasické učebnici (Duranti, 1997). Východiskem svého textu autor činí tři teoretické oblasti současné lingvistické antropologie, reprezentované třemi základními pojmy: performance, indexikálnost a participace. V dalším vývoji lingvistické antropologie k nim přistoupil teoretický zájem o jazykové ideologie – tento pojem nepřestává inspirovat a rámcovat rozsáhlou oblast dnešního empirického výzkumu. Domníváme se, že je jen otázkou času, kdy k nim bude patřit i teoretická oblast, v jejímž centru bude pojem ko-operativní jednání.

5. Závěrem

Goodwinova kniha *Co-Operative Action* (2018a) nabízí lingvistům, antropologům, sociologům a dalším sociálním a humanitním vědcům jednotný teoretický rámec pro výzkum sociální interakce, fungování jazyka a dalších sémiotických modů v sociálním

a fyzickém prostředí, distribuce vědění a formování kompetentních členů kulturních společenství. Tento teoretický rámec vychází z Goodwinových celoživotních výzkumů sociální interakce založených na videonahrávkách různorodých sociálních aktivit v různorodém prostředí. Zatímco v autorových průběžných dílčích studiích věnovaných analýzám jednotlivých interakčních jevů jsou jeho teoretická zjištění podávána až jakoby ve druhém plánu (teoretická střídmost tu patrně souvisí se specifickým postojem etnometodologie k expertnímu teoretizování a s obavami, aby nedocházelo k nepatřičným reifikacím), v knize se tento vztah obrátil a bohatě uváděný empirický materiál spolu s analýzami slouží autorovým teoretickým zájmům (Bergmann, 2018, s. 238). Poznatky nastřádané v průběhu let jsou tu logicky uspořádány a završeny tak, že tvoří koherentní teoretickou stavbu.

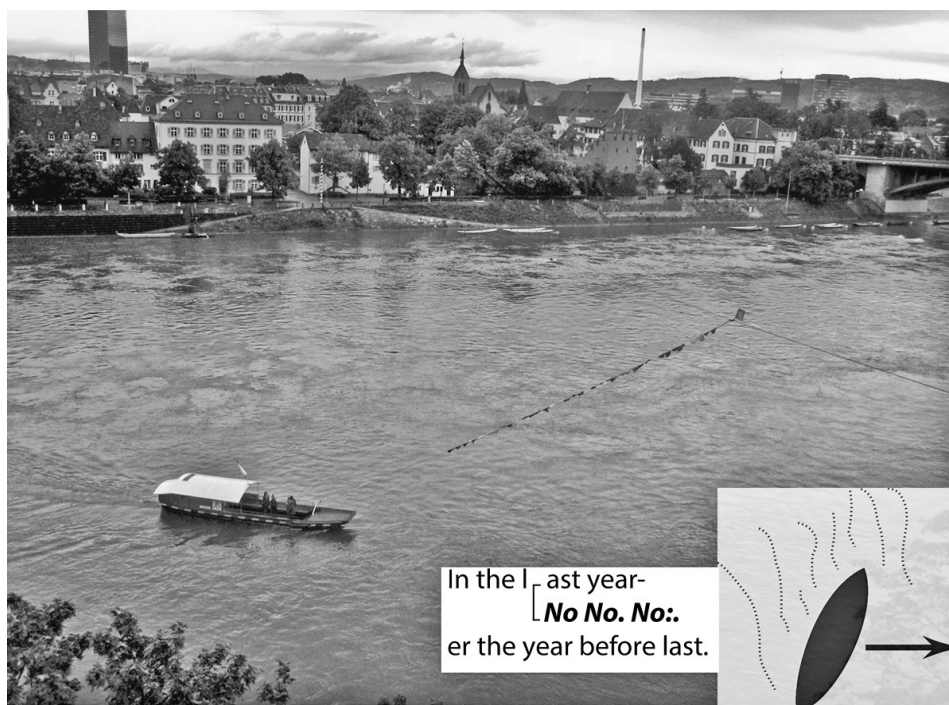
O této teoretické stavbě hovoříme v bühlerovském duchu jako o axiomatice, tj. celku sestaveném z obecných výroků, které aspirují na to být principiálními tezemi konstituujícími danou oblast výzkumu (Bühler, 1933, 1934, s. 12–78). Ačkoli Goodwin s Bühlerovými texty nepracoval a patrně je ani neznal (v žádné své práci, pokud je nám známo, na Bühlera neodkazuje), jako by si vzal k srdci Bühlerovu duchaplnou poznámku ohledně zdrojů, ze kterých lze nabýt axiomatického poznání: „Při bližším pohledu zjistíme, že je to obsaženo již v poučce platónského Sókrata, v takzvané sókratovské ‚indukci‘: Jdi za odborníky, úspěšnými ‚řemeslníky‘ dané věci, v diskusi s nimi najdeš principy, z nichž se napájí jejich praktické znalosti o dané věci“ (Bühler, 1934, s. 21; vlastní překlad). Na rozdíl od Bühlera, který „řemeslníky“ dané věci viděl především v jazykovědčích, filozofech a dalších odbornících na jazyk, vyrazil Goodwin na průzkum do terénu, aby zjistil, jak jazyk používají běžní „řemeslníci“ jazyka, tj. běžní uživatelé, kteří jazyk spolu s dalšími nástroji používají k praktickým účelům. Díky důslednému empirismu, navíc podpořenému technikou, která nebyla v dobách Bühlerových k dispozici (přenosná videokamera), tak dospěl k propracovanějším axiomům, než jaké najdeme u Bühlera. Goodwin stejně jako Bühler např. tvrdí, že jazyk má znakovou povahu a že ho lidé používají jako nástroj. Toto tvrzení však Goodwin dále precizuje pomocí pojmů jako provázaná sémióza, distribuované mluvení, akumulativní jednání, transformování sémiotického materiálu atd. s důrazem na temporalitu a provázanost jazyka, prostředí a těla jako tří sémiotických polí. Další rozdíl mezi Bühlerem a Goodwinem se týká přístupu ke gramatice. Bühler se možnosti „reformovat starou gramatiku ve smyslu ambiciózní *situační teorie* jazyka“ (Bühler, 1934, s. 23; citováno podle Auera, 2014, s. 35) nakonec vzdal.⁹ Goodwin naproti tomu prošlapal cestu této reformě tím, že ukázal gramatiku jako „účinnou veřejnou praxi“ (*powerful public practice*, Goodwin, 2018a, s. 435), ve které si aktéři díky postupům dekompozice, transformace a opětovného použití slov a jejich částí aktivně uvědomují gramatické prostředky, jejich funkce a vztahy.

⁹ Srov. Auer (2014, s. 35): „Bühler se [...] podle mého názoru uzavírá mnohem konsekvantnějším pojetí (v rámci své teorie), že totiž situační otevřenost jazyka není za hranicemi jazykového systému, nýbrž je už od počátku v jeho základech. Navzdory tomu, že Bühler zdůrazňuje pragmatický charakter jazyka jakožto ‚jednání‘, nechtěl očividně jít touto cestou.“

Ještě výraznější kontrast pak najdeme mezi Goodwinem a Ferdinandem de Saussurem (2007). Goodwin (2018a) na mnoha stránkách kritizuje Saussura a jeho následovníky (z řad lingvistů, sémiotiků, sociologů nebo antropologů) především za jejich chápání lidské kognice jako výhradní záležitosti mysli. Uvádí, že Saussurova distinkce mezi jazykem (*langue*) a mluvou (*parole*) (Saussure, 2007, s. 44–53) má za následek to, že „veškeré objekty zájmu se nacházejí uvnitř karteziánské mysli, která musí být zkoumána izolovaně od aktu mluvení“ (Goodwin, 2018a, s. 365; vlastní překlad). Goodwin naproti tomu poskytuje ucelenější pohled na lidskou kognici, protože do ní zahrnuje situovanou sociální praxi. Právě zde, v externím sociálním světě, ve kterém se lidé fyzicky potkávají a ve kterém jsou konfrontováni s předměty materiální povahy, kulturními artefakty a percepčně komplexním prostředím, se totiž lidská kognice jako záležitost těla a mysli utváří. Kognice je podle Goodwina ztělesněna v sociálních aktivitách, interakčně organizována a distribuována mezi aktéry v různých strukturních pozicích; čerpá z artefaktů zděděných po předchůdcích (např. z map, grafů, nástrojů, přístrojů, textů). Zatímco Saussurův náskok okruhu mluvy (Saussure, 2007, s. 48) znázorňuje podle Goodwina ideálního mluvčího–posluchače „plně vybaveného všemi schopnostmi potřebnými k vykonávání kognitivních, jazykových, sociálních nebo morálních procesů“ (Goodwin, 2018a, s. 89, obr. 6.3; vlastní překlad), Goodwinovy vlastní kolážovité obrázky zachycují aktéry reálné, s nejrůznějšími omezeními a handicapy. Předmětem zájmu pak není jako u Saussura mentální život fiktivního, ideálního individua, ale „veřejné interaktivní pole s více aktéry“, které je „konstituováno prostřednictvím jednání vícera aktérů s rozdílnými schopnostmi“ (ibid.).

Goodwin rozdíl mezi (post)saussurovským kognitivismem a svým vlastním přístupem ke ko-operativnímu jednání výstižně charakterizuje připodobněním mluvčího/interagujícího člověka k říčnímu přívozu a k různým způsobům přepravy přes rychle tekoucí řeku. Jednou z eventualit, píše Goodwin (2018a, s. 88), by bylo umístit vše potřebné ke splnění úkolu dovnitř loď, např. silný motor nebo tým veslařů. Druhá eventualita, které dává přednost Goodwin, nevyžaduje motor ani jiný pohon a lidé ji používají od nepaměti: přes řeku se natáhne lano, kterým se provleče kruh; ke kruhu se připoutá dalším lanem loď; pomocí kormidla se loď natočí bokem k proudu v určitém úhlu; proud tlačí loď do strany, ale protože je ukotvena k lanu nataženému přes řeku, neodnáší ji proud pryč, ale přesouvá na druhý břeh (viz obr. 2).

Podobně chápe Goodwin lidského aktéra, který využívá svých omezených schopností k tomu, aby navigoval sám sebe v proudu vznikajících významů a jednání (Goodwin, 2018a, s. 88), a to nikoli jako autonomní, soběstačná jednotka, ale s využitím všech možností, které mu poskytuje jednání druhých a fyzické a sociokulturní prostředí. Jako ilustraci této myšlenky reprodukuje Goodwin ve spodní části obrázku úryvek z interakce mezi Chilem a jeho snachou Marjorie, ve kterém Chil, afatik s razantně omezenými vyjadřovacími možnostmi, naviguje svou snachu mezi významy, které mu ona sama nabízí (viz obr. 2). Goodwin svůj metaforický výklad doprovází fotografií a patrně nikoli náhodou si vybral obrázek tradičního přívozu na Rýnu v Basileji, tj. zařízení, které mohl ve své době zažít i Ferdinand de Saussure.

Obr. 2: Bezmotorový přívoz poháněný proudem řeky jako metafora distribuovaného interakčního pole (extrakt z obr. 6.3., Goodwin, 2018a, s. 89). © Charles Goodwin 2018. Reproduced with permission of the Cambridge University Press through PLSclear.

Charles Goodwin je dnes právem považován za klasika myšlení o sociální interakci. Dokázal vstřebat řadu teoretických podnětů, ať už z oblasti lingvistické, antropologické, fenomenologické, nebo etnometodologické, a zasadit je do své vlastní originální teorie ko-operativního jednání. Především však přitom čerpal z vlastního pozorování sociálního života a z ohromného množství videonahrávek, které během života spolu se svou ženou Marjorie Harness Goodwinovou pořídili a analyzovali. Pojem ko-operativního jednání je žhavým kandidátem pro případné rozšířené vydání knihy Petera Auera *Jazyková interakce* (2014), ve které autor uvádí čtenáře do problematiky na základě dvaadvaceti pojmů od dvaadvaceti klasiků myšlení o sociální interakci. Goodwin by mohl tuto pomyslnou rodinu klasiků rozšířit a stát se jejím důstojným třiadvacátým členem. Díky jeho zaměření na jazykové, gestické a prostorové souvislosti a robustnosti jeho teorie by kapitola o něm byla nepochybně vyvrcholením knihy.

Poděkování

Záměr napsat tento text vznikl při společném čtení Goodwinovy knihy v neformální skupině lidí se zájmem o etnometodologii a konverzační analýzu. Chtěli bychom poděkovat účastníkům diskuse za podnětné příspěvky. Za komentáře k první verzi textu děkujeme Martinu Havlíkovi a Mariánu Slobodovi. Rádi bychom také poděkovali nakladatelství Cambridge University Press za poskytnutí obrázků z knihy Charlese Goodwina *Co-Operative Action*.

Zdroj financování

Tento článek vznikl s podporou grantu Podíl syntaktických, prozodických a neverbálních prostředků na sekvenčním utváření rozhovorů v češtině, GA ČR, reg. č. 19-21523S (Petr Kaderka), dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092 (Tamah Sherman) a v rámci programu Cooperatio, vědní obor lingvistika, poskytovaného Univerzitou Karlovou a řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (Jiří Nekvapil).

LITERATURA

- AARSAND, P. – SPARRMAN, A. (2021): Visual transcriptions as socio-technical assemblages. *Visual Communication*, 20 (2), s. 289–309. <https://doi.org/10.1177/1470357219852134>
- AUER, P. (2014): *Jazyková interakce*. Praha: NLN.
- BERGMANN, J. (2018): On Goodwin and his Co-Operative Action. *Media in Action*, 2018 (1), s. 235–244. <https://doi.org/10.25969/mediarep/16216>
- BÜHLER, K. (1933): Die Axiomatik der Sprachwissenschaften. *Kant-Studien*, 38 (1–2), s. 19–90. <https://doi.org/10.1515/kant.1933.38.1-2.19>
- BÜHLER, K. (1934): *Die Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Jena: Fischer.
- BÜHLER, K. (1990): *Theory of Language: The Representational Function of Language*. Amsterdam: John Benjamins.
- DEPPERMAN, A. (2018): Chuck Goodwin's two ground-breaking contributions to the study of social interaction: simultaneities in multimodal interaction and professional vision. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 66–84.
- DURANTI, A. (1997): *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DURANTI, A. (ed.) (2004): *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden: Blackwell.
- DURANTI, A. (2023): The force of indexicality. In: A. Duranti – R. George – R. C. Riner (eds.), *A New Companion to Linguistic Anthropology*. Hoboken: Wiley Blackwell, s. 596–613.
- DURANTI, A. – GEORGE, R. – RINER, R. C. (eds.) (2023): *A New Companion to Linguistic Anthropology*. Hoboken: Wiley Blackwell.
- FAVAREAU, D. (2018a): Life in the co-operative transformation zone. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 113–124.
- FAVAREAU, D. (ed.) (2018b): *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press.
- FRÖHLICH, M. – SIEVERS, CH. – TOWNSEND, S. W. – GRUBER, T. – VAN SCHAİK, C. P. (2019): Multimodal communication and language origins: integrating gestures and vocalizations. *Biological Reviews*, 94, s. 1809–1829. <https://doi.org/10.1111/brv.12535>
- GARVIN, P. (1993): Funkční empirismus – noetický podklad soudobého funkcionalismu. *Slovo a slovesnost*, 54 (4), s. 241–253.
- GESSINGER, J. – VON RAHDEN, W. (1989): Theorien vom Ursprung der Sprache. In: J. Gessinger – W. von Rahden (eds.), *Theorien vom Ursprung der Sprache, 1*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 1–41.
- GOODWIN, CH. (1979): The interactive construction of a sentence in natural conversation. In: G. Psathas (ed.), *Everyday Language: Studies in Ethnomethodology*. New York: Irvington Publishers, s. 97–121.
- GOODWIN, CH. (1994): Professional vision. *American Anthropologist*, 96 (3), s. 606–633. <https://doi.org/10.1525/aa.1994.96.3.02a00100>
- GOODWIN, CH. (2018a): *Co-Operative Action*. New York: Cambridge University Press.
- GOODWIN, CH. (2018b): Why Multimodality? Why Co-Operative Action? (transcribed by J. Philipsen). *Social Interaction: Video-Based Studies of Human Sociality*, 1 (2). <https://doi.org/10.7146/si.v1i2.110039>

- GOODWIN, CH. – SALOMON, R. (2019): Not being bound by what you can see now: Charles Goodwin in conversation with René Salomon. *Forum: Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 20 (2), Art. 11. <https://doi.org/10.17169/fqs-20.2.3271>
- GOODWIN, M. H. – GRECO, L. – MONDADA, L. (2021): Being a couple in life and work. *Langage et société*, 173, s. 167–179. <https://doi.org/10.3917/lis.173.0169>
- HERITAGE, J. (2012): Epistemics in conversation. In: J. Sidnell – T. Stivers (eds.), *The Handbook of Conversation Analysis*. Oxford: Wiley-Blackwell, s. 370–394.
- HERITAGE, J. (2018): For Chuck. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 178–182.
- HILBERT, D. (1917): Axiomatisches Denken. *Mathematische Annalen*, 78, s. 405–415. <https://doi.org/10.1007/BF01457115>
- JANÍK, M. – MINAŘÍKOVÁ, E. – JANÍK, T. – ŠMIDEKOVÁ, Z. (2021): On the language of student teachers' professional vision: How do pre-service EFL teachers comment on classroom videos of pupil engagement? *Orbis Scholae*, 15 (3), s. 43–60. <https://doi.org/10.14712/23363177.2022.14>
- JAYYUSI, L. (1984): *Categorization and the Moral Order*. Boston: Routledge & Kegan Paul.
- KEATING, E. – EGBERT, M. (2004): Conversation as a cultural activity. In: A. Duranti (ed.), *A Companion to Linguistic Anthropology*. Malden: Blackwell, s. 169–196.
- KENDON, A. (2018): A letter for Chuck Goodwin. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 195–198.
- LEVINSON, S. C. (2014): Language evolution. In: N. J. Enfield – P. Kockelman – J. Sidnell (eds.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 309–324.
- LIBERMAN, K. (2013): Respecifying Husserl's phenomenology as situated worldly inquiries. In: K. Liberman, *More Studies in Ethnomethodology*. Albany: State University of New York Press, s. 267–281.
- MCILVENNY, P. – RAUDASKOSKI, P. (2018): Encounters with Chuck: Man with a video camera. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 261–266.
- MCNEILL, D. (2016): *Why We Gesture: The Surprising Role of Hand Movements in Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MEYER, CH. – SCHÜTTPPELZ, E. (2018): Multi-modal interaction and tool-making: Goodwin's intuition. *Media in Action*, 2018 (1), s. 189–202. <https://doi.org/10.25819/ubsi/8282>
- MINARIKOVA, E. – SMIDEKOVA, Z. – JANIK, M. – HOLMQVIST, K. (2021): Teachers' professional vision: Teachers' gaze during the act of teaching and after the event. *Frontiers in Education*, 6, 716579. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.716579>
- MONDADA, L. (2021): The NHI and the emergence of video-based multimodal studies of social interaction. Response to Wendy Leeds-Hurwitz and Adam Kendon. In: J. McElvenny – A. Ploder (eds.), *Holisms of Communication: The Early History of Audiovisual Sequence Analysis*. Berlin: Language Science Press, s. 205–228. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5142313>
- MURPHY, K. M. (2023): Multimodality. In: A. Duranti – R. George – R. C. Riner (eds.), *A New Companion to Linguistic Anthropology*. Hoboken: Wiley Blackwell, s. 443–460.
- NAKASSIS, C. V. (2016): Linguistic anthropology in 2015: Not the study of language. *American Anthropologist*, 118 (2), s. 330–345. <https://doi.org/10.1111/aman.12528>
- NEKVAPIL, J. (1997): „Úvod do lingvistické antropologie“ a český čtenář. In: Z. Salzmann, *Jazyk, kultura a společnost: Úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, s. 207–211.
- NEKVAPIL, J. (2016a): Etnometologie. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 438–439. <https://www.czechency.org/slovník/ETNOMETODOLOGIE> [cit. 1. 12. 2022]
- NEKVAPIL, J. (2016b): Párová sekvence. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 1294–1295. <https://www.czechency.org/slovník/P%C3%81ROV%C3%81%20SEKVENCE> [cit. 1. 12. 2022]

- NEKVAPIL, J. (2016c): Interdisciplinarita jazykovědy. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, s. 702–703. <https://www.czechency.org/slovník/INTERDISCIPLINARITA%20JAZYKOV%C4%9ADY> [cit. 4. 1. 2023]
- PAVLASOVÁ, L. – ROBOVÁ, J. – ULIČNÁ, K. – VONDROVÁ, N. – STARÁ, J. – NOVOTNÁ, M. (2022): Vliv přípravného studia učitelů na rozvoj jejich profesního vidění. *Studia paedagogica*, 27 (1), s. 13–33. <https://doi.org/10.5817/SP2022-1-1>
- RAYNAUD, S. (2018): From the 1929 *Prague Theses* to the axioms of Bühler's *Sprachtheorie*. In: T. Hoskovec – S. Raynaud – F. Albano Leoni – J. Trabant (eds.), *Karl Bühler; une théorie du langage redécouverte / Karl Bühler; eine Sprachtheorie wiederentdeckt / Karl Bühler; a theory of language rediscovered* (= Travaux du Cercle linguistique de Prague, nouvelle série, 7). Kanina – Praha: OPS – PLK, s. 413–433.
- REYNOLDS, J. F. (2023): Linguistic anthropology of the visual. In: A. Duranti – R. George – R. C. Riner (eds.), *A New Companion to Linguistic Anthropology*. Hoboken: Wiley Blackwell, s. 253–272.
- SALZMANN, Z. (1997): *Jazyk, kultura a společnost: Úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.
- SAUSSURE, F. DE (2007): *Kurs obecné lingvistiky*. Vydání 3., upravené. Praha: Academia.
- SELTING, M. (2018): For Charles Goodwin, Chuck. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 361–362.
- SHARROCK, W. W. (1974): On owning knowledge. In: R. Turner (ed.), *Ethnomethodology: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Education, s. 45–53.
- SIMPSON, A. – VONDROVÁ, N. (2019): Developing pre-service teachers' professional vision with video interventions: A divergent replication. *Journal of Education for Teaching*, 45 (5), s. 567–584. <https://doi.org/10.1080/02607476.2019.1674563>
- STRECK, J. (2018): Charles Goodwin conceived as a German anthropologist. In: D. Favareau (ed.), *Co-Operative Engagements in Intertwined Semiosis: Essays in Honour of Charles Goodwin*. Tartu: University of Tartu Press, s. 387–396.
- TRABANT, J. – WARD, S. (eds.) (2001): *New Essays on the Origin of Language*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- VONK, F. (2021): »Die Seele ist das Prinzip des Lebens...«: Karl Bühlers Beitrag zum anthropologischen Denken. *Journal für Psychologie*, 29 (2), s. 139–151. <https://doi.org/10.30820/0942-2285-2021-2-139>

Petr Kaderka
 Ústav pro jazyk český AV ČR
 Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
kaderka@ujc.cas.cz

Jakub Mlynář
 HES-SO Valais-Wallis, Institute of Informatics
 Rue de Technopôle 3, 3960 Sierre, Switzerland
jakub.mlynar@hes-so.ch

Jiří Nekvapil
 Ústav obecné lingvistiky FF UK
 nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
jiri.nekvapil@ff.cuni.cz

Tamah Sherman
Ústav pro jazyk český AV ČR
Letenská 123/4, 118 00 Praha 1
sherman@ujc.cas.cz

František Tůma
WU – Vienna University of Economics and Business, Institute for Slavic Languages
Welthandelsplatz 1, 1020 Vienna, Austria
frantisek.tuma@wu.ac.at

Tento článek je volně přístupný na základě licence *Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence*, která umožňuje používání, šíření a reprodukci článku za podmínky, že původní článek bude řádně citován. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs>